

REZIME MIŠLJENJA, PREDLOGA I SUGESTIJA IZNETIH NA
SEDNICAMA RADNIH TEĽA VEĆA REPUBLIKA I POKRAJINA
POVODOM RAZMATRANJA MATERIJALA „ODGOVORNOST ZA
UTVRĐIVANJE I SPROVOĐENJE POLITIKE IZ DELOKRUGA VEĆA
REPUBLIKA I POKRAJINA“

9. aprila 1982..

Prilikom razmatranja pitanja odgovornosti za utvrđivanje i sprovođenje politike iz delokruga Veća republika i pokrajina u radnim teĽima Veća ocenjeno je da je pitanje odgovornosti jedno od najkrupnijih i najosnovnijih političkih pitanja u našem društvu, koje bi trebalo da sagledaju i razmotre svi društveni subjekti. Istaknuto je da je pitanje odgovornosti za utvrđivanje i sprovođenje politike od takvog značaja da sadašnjem trenutku da bi ga sa puno pažnje trebalo razmotriti na predstojećim kongresima Saveza komunista, koji bi u svojim stavovima f zaključcima trebalo energično da se založe za podizanje odgovornosti na viši stepen...

U odnosu na određena pitanja iz oblasti odgovornosti za utvrđivanje i sprovođenje politike iz delokruga Veća republika i pokrajina naročito je istaknuto:

— pogoršanje ekonomske situacije u toku ovog delegatskog perioda imalo je dublje korene. Ono je rezultat pogrešne razvojne politike u poslednjih 10 godina kada je otpočeo proces zatvaranja prema svetskoj privredi i enormno širenje potrošnje u zemlji u svim oblastima. To je izazvalo posledice na spoljnjem i unutrašnjem planu, a posebno u oblasti platnog bilansa i kretanja inflacije, koja pretila da obezvređi sve rezultate koji se postižu u jačanju kvalitativnih faktora privređivanja;

— na probleme i teškoće koji se ispoljavaju u društveno-ekonomskim odnosima u velikoj meri su uticala ponašanja subjekata odgovornih za realizaciju utvrđene razvojne politike jer strateški ciljevi te politike,, i posebno orijentacija na proizvodnji sirovina, energije i hrane i razvoj ekonomskih odnosa sa inostranstvom, nikada nisu dovedeni u pitanje;

— izgradnja sistema društveno-ekonomskih odnosa došla je u sukob sa stvarnim odnosima na unutrašnjem tržištu, a razvojni koncept e izgrađivan u protivrečnosti sa sistemskim opredeljenjima. Organi odgovorni za sprovođenje utvrđene politike nisu na vreme ukazivali na ove protivrečnosti niti preduzimali efikasne mere iz svoje nadležnosti da se negativne tendencije otklone;

— jedno od osnovnih pitanja za nastale probleme u društveno-ekonomskim odnosima je u tome što nije dovoljno afirmisano samoupravno sporazumevanje u udruženom radu, a društveno dogovaranje se uglavnom svelo na dogovaranje izvršnih organa republika i autonomnih pokrajina,

— u oblasti društvenog dogovaranja bilo je krupnih nedostataka koji su otežavali njihovo ozivotvorenje u praksi. U nemogućnosti da

se postigne saglasnost o bitnim pitanjima koja su trebala da se usaglase putem dogovaranja, dolazilo je do izostavljanja rešenja od kojih je zavisilo ostvarivanje dogovora u pojedinim oblastima;

— u težnji za što svestraniji razvoj republika i autonomnih pokrajina, što je ocenjeno kao značajno dostignuće u proteklom periodu, izostali su veći naponi za celovitije sagledavanje zajedničkih interesa i utvrđivanje takvih rešenja koja bi više doprinela afirmaciji utvrđivanja odnosa koji bi omogućili brži i ravnomerniji razvoj cele zemlje. S tim u vezi istaknuto je da u traženju rešenja za utvrđivanje i ostvarivanje zajedničkih interesa treba imati u vidu stepen razvoja na pojedinim područjima, strukturu proizvodnih snaga i objektivno različite ekonomske pretpostavke koje opredeljuju orijentaciju za utvrđivanje razvojne politike kako pojedinih republika i pokrajina tako i cele zemlje;

— ocenjeno je da se rad delegata i delegacija u Veću republika i pokrajina u proteklom periodu često odvijao u uslovima raznih pritiska. Tako je u rešavanju pojedinih pitanja na području politike cena, monetarno-kreditne politike, a u tome kretanje novčane mase i plasmana banaka, eksterne likvidnosti i drugo, bio prisutan stav Međunarodnog monetarnog fonda, što je doprinelo uspostavljanju takvih odnosa i limita za koje se unapred znalo da su ograničavajući. U takvoj situaciji postojalo je samo jedno rešenje, bez alternativa. Sasvim je drugačija situacija kada je reč o ostvarivanju deficita u platnom bilansu i nivou zaduženja u 1979. godini, kada je ostvareni deficit bio tri puta veći od planiranog, a takođe je postignut i vrlo visok obim zaduživanja u inostranstvu. Jasno je da je takvo stanje rezultat niza slabosti i da za takvo stanje određeni stepen odgovornosti ima i Veće republika i pokrajina i nadležno radno telo, zbog toga što nisu odmah reagovali i što nisu odmah postavili pitanje odgovornosti za takvo stanje; ..

— vezano za pitanje zaduživanja u inostranstvu treba konstatovati da odgovornost za sadašnje stanje ne snosi samo Savezno izvršno veće i delegacije skupština republika i autonomnih pokrajina. Odgovornost Saveznog izvršnog veća trebalo bi postaviti u svetlu da ono nije imalo dovoljno smelosti da otvoreno izide pred Veće republika i pokrajina i iznese sve prisutne probleme u vezi sa održavanjem eksterne likvidnosti, o čemu je trebalo da se povede detaljna i iscrpna rasprava. U nedostatku takve prakse Savezno izvršno veće predlagalo je kratkoročne mere u zavisnosti od trenutne situacije u kojoj se zemlja našla, tako da je izostalo iznalaženje dugoročnih rešenja;

— u poslednje tri godine platni bilans zemlje u osnovi nije donet na osnovu dogovora republika i autonomnih pokrajina. U usklađivanju stavova bilo je slučajeva da se skoro sve republike i pokrajine dogovore o prihvatanju određenih kriterijuma, ali da Savezno izvršno veće ima drugačiji stav, što je otežavalo donošenje dogovora. Poseban problem je nastajao u pogledu donošenja metodologije za utvrđivanje i praćenje izvršavanja platno-bilansnih pozicija republika i autonomnih pokrajina, koja praktično nikad nije doneta;

— poseban problem je širenje pojava nezakonitosti u društvu, a naročito u oblasti društveno-ekonomskih odnosa. Iz izveštaja nadležnih saveznih inspeksijskih organa konstatovan je zabrinjavajući porast nezakonitog ponašanja organizacija udruženog rada, naročito u oblasti ekonomskih odnosa sa inostranstvom i u oblasti cena (uslovljavanje prodaje robe ustupanjem deviza, kupoprodaja deviza po višem kursu pokrivenim samoupravnim sporazumima iz čl. 67. i 68. Zakona o deviz-

nom poslovanju i kreditnim odnosima sa inostranstvom, kršenja propisa o cenama i si.). S tim u vezi posebno treba istaći činjenicu da samoupravni organi u organizacijama udruženog rada ne prijavljuju nosioce nezakonitog ponašanja, već to čine inspeksijski organi, ukoliko na osnovu postojeće dokumentacije mogu da otkriju nezakonite radnje, ali su u svom radu izloženi pritiscima organa društveno-političkih zajednica. Iako je Veće republika i pokrajina ukazivalo na ove pojave, treba konstatovati da ono nije bilo do kraja energično u predlaganju konkretnih mera i donošenju propisa kojima bi se sprečilo nezakonito ponašanje¹...

Služba za informativno-dokumentarističke poslove Skupštine SFRJ VIII-1240; *Od AVNOJ-a do delegatske, skupštine*, »12—14.

¹ Dvanaesti kongres Saveza komunista Jugoslavije održan je od 26. do 29. juna 1982. godine u Beogradu. Kongresu je prisustvovao 1721 delegat. Kongres je odao poštu Josipu Brozu Titu, Edvardu Kardelju i drugim revolucionarima koji su preminuli između dva kongresa. Radio je u plenumu i šest kongresnih komisija. Kongres se izjasnio za odlučno nastavljanje kontinuiteta postojećeg društveno-ekonomskog i političkog sistema. Zadaci SKJ su formulisani u usvojenim rezolucijama. Posebnu vrednost imalo je masovno istupanje delegata Kongresa iz same „društvene baze“, koji su se strastveno i kritički založili za jače akciono osposobljavanje SKJ, protiv federalističkih odnosa u organima SKJ; za prelaženje s reči na dela ukidanjem dvojnosti — deklarativnog izjašnjavanja za promenama i suprotnog ponašanja u praksi; da se dogmatski ne brane rešenja koja nisu izdržala proveru života; dosledno ostvaruje ekonomska stabilizacija. Delegati su oštro kritikovali praksu otuđivanja dohotka od radnika u udruženom radu. U raspravi je naglašeno narastanje etatizma u privredi i društvu. Delegati nisu mimoilazili teske probleme sa kojima je jugoslovensko društvo bilo suočeno: visoki deficit platnog bilansa i zaduženost zemlje u inostranstvu, stagnaciju rasta proizvodnje i produktivnosti rada, zaoštavanje nezaposlenosti, posebno mladih školovanih kadrova, visok rast inflacije, porast investicione, opšte i zajedničke potrošnje. Od Saveza komunista i drugih činilaca u društvu traženo je da samokritički preispitaju svoju aktivnost i učine zaokret u ponašanju i odgovornosti za preuzete obaveze. Ukazivano je da su osnovni problemi našeg društva i posledica dosadašnjih idejnih neslaganja i nedjedinstvenosti oko pravaca ostvarivanja načela sistema i društvenog uređenja. Podvlačena je slabost u radu delegacija. Kritički produbljeno delegati su govorili o stanju i razvoju međunacionalnih odnosa. Delegati su odbacivali svaki kompromis s nosiocima nacionalističkih shvatanja, bez obzira na to u kom se obliku ispoljavala: separatističkom, iredentističkom ili unitarističkom. U Rezoluciji 12. kongresa „Zadaci Saveza komunista Jugoslavije u razvoju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i u materijalnom i socijalnom razvoju društva“, stoji da se Kongres izjasnio „za odlučno i dosledno ostvarivanje dugoročnog programa politike ekonomske stabilizacije; polazeći od neposredne odgovornosti samoupravno organizovane radničke klase za društveni razvoj, u čemu ključni značaj ima povećanje proizvodnje i dohotka na osnovu povećanja produktivnosti rada i jačanja drugih kvalitativnih faktora privređivanja, kao i većeg vrednovanja proizvodnog rada i stvaralaštva; to se može postići samo realizacijom konkretnih programa stabilizacije i društvenim instrumentima koji će omogućiti proizvođačima da neposredno usklađuju odnose u reprodukciji...“ — Usvajanje Programa dugoročne ekonomske stabilizacije došlo je u trenutku prezaduženosti zemlje, stagnacije proizvodnje, povećane nezaposlenosti, porasta inflacije koja će se nastaviti do današnjeg dana galopirajućim tempom uprkos „antiinflacionom programu“, koji nije dao nikakav rezultat, a na drugoj strani duboke podvojenosti društva i rukovodstva utičući i na odnos prema postojećem programu izlaska iz krize. Dok su jedni preterivali u glorifikaciji ovog programa kao jedino spasonosnog, drugi su ga potencijalno kao zbirku rešenja za vatrogasne intervencije. Naftna kriza je iznenadila Jugoslaviju. Orijentacija na ovo gorivo zapostavila je proizvodnju uglja. Decentralizacija, etatistički pluralizam, investiciomanija i potrošačka groznica omogućavali su i uslovljavali nekontrolisano zaduživanje. Kao što su u prošlosti šokantno delovali iznenađenje zbog Staljinovog napada, i nalet nacionalizma krajem 60-ih i početkom 70-ih godina, pojava tzv. kapital-od-

POLAZNE OSNOVE DUGOROČNOG PROGRAMA EKONOMSKE STABILIZACIJE

Beograd, avgusta 1982.

... Potreba za izradom celovitog programa ekonomske stabilizacije proizašla je iz procene da su aktuelno stanje i nagomilani problemi u privredi i društvene protivurečnosti, u vezi sa tim, takve prirode, da bez dubljih promena u zatečenim društvenim odnosima, u strukturi privrede, u metodu i kvalitetu privređivanja i svemu što iz toga sledi na ekonomskom i društvenom planu ne možemo ostvariti trajnije stabilizacione rezultate i osigurati dalji ubrzani razvoj socijalističkog samoupravljanja...

Bit svih promena koje bi proizašle iz dugoročnog programa stabilizacije, kako materijalnog, tako i društvenog karaktera, jeste da moraju biti usmerene na stvaranje uslova da radnik, i kao pojedinac i kao udruženi radnik, zauzme ono mesto u društvu koje mu po Ustavu pripada, da ovlada uslovima i rezultatima rada, celinom dohotka i svojih odnosima u društvenoj reprodukciji i u društvu da bi se na tim osnovama razvijao kao slobodna stvaralačka ličnost.

U postojećim odnosima u sistemu formiranja akumulacije vršeno je snažno otuđivanje akumulacije od radnika i na toj osnovi razvio se mehanizam njene centralizacije, inflatornog uvećavanja i distribucije, čime se osnovni privredni subjekt u našem sistemu potiskuje i onemogućava mu se da postane odgovoran samoupravni robni proizvođač...

Otuda je borba za ekonomsku stabilizaciju u stvari borba za jačanje stvarne društvene moći i odgovornosti radnika u udruženom radu. Program ekonomske stabilizacije treba pre svega da bude program akcija i mera oživotvorenja samoupravnog društveno-ekonomskog sistema...

Kako, inače tumačiti pojavu da naš osnovni subjekt privređivanja u praksi često gubi karakteristike robnog proizvođača i ne ponaša se kao takav, da je ekonomska odgovornost za rad i poslovanje potisnuta i prenesena na čitavo društvo, čime je bitno okrnjena ekonomska motivacija osnovnog ekonomskog subjekta prilikom donošenja privrednih odluka, kao i da je ekonomski položaj udruženog rada danas lošiji nego pre donošenja Zakona o udruženom radu.

Na ovo pitanje se nadovezuju i druga. Zašto, na primer, naša privreda nedovoljno uvažava tržište (domaće i strano); zašto se u ime solidarnosti često zapostavljaju njene ekonomske granice, što ima su-

nosa i uzurpacije tehnomenađzerskih snaga, slično je — u uslovima nepredviđanja — doživljeno i izbijanje ekonomske i šire društvene krize početkom 80-ih godina.

Krajem prošle decenije Jugoslavija je sebe opteretila enormnim finansijskim dugom prema inostranstvu, koji zemlji nije bio poznat, jer je tretiran kao državna tajna. Nepredviđena energetska kriza uticala je na porast cena na svetskom tržištu, što nije moglo da se ne odrazi i na povećano zaduživanje Jugoslavije. Ono što nisu znali Jugosloveni, pa čak ni najviši funkcioneri države, bilo je očigledno poznato inostranim kreditorima. Krajem 70-ih godina zaduživale su se republike i preduzeća, odnosno radne organizacije. U Jugoslaviji čak nije postojala evidencija o visini duga. Uzbuna je nastala tek u leto 1981. kada zemlja više nije mogla da ih vraća. Tadašnji sekretar za finansije SIV-a, Petar Kostić, izneo je da „spoljno“ likvidnosti pretili „kolaps“, što je bio povod da se u Skupštini SFRJ otvori rasprava o odgovornosti funkcionera za javne izjave. Godine 1983. utvrđeno je da banke ne mogu da otplaćuju ni kamate. Ali ni tada nije pokrenuta javna debata o stranim dugovima i njihovoj otplati. Protiv člana Saveznog izvršnog veća Janka Smolea otvorena je rasprava zato što je ukazao na taj problem.

tinske posledice na odnos prema radu; zašto se potcenjuje značaj društvenih sredstava i minulog rada u celini; zašto je takav odnos prema potrebi akumulacije, itd ...

Takav odnos je vidljiv i u merama ekonomske politike, koja ne aćuna dovoljno sa ekonomskim znaćajem i dejstvom pojedinih od polenutih kategorija sistema, pa se služi merama koje se oslanjaju ne na konomsku, već na normativnu i državnu administrativnu prinudu. Otua toliko propisivanja, uz mnogo sporazuma i dogovora, koji su često opšteni u pogledu obaveza, a ni jednim ni drugim se ne menja zatećeno tanje i ponašanje u praksi, jer se ne sledi interes, motivacija i logika amoupravnog subjekta kao robnog proizvođaća i njegove ekonomske dgovornosti za rad i rezultate poslovanja. Jednom reću, ne vodi se aćuna o realnim uslovima i ekonomskim zakonitostima koje u njima eluju svesnom i planomernom usmeravanju ekonomskog i društvenog azvoja i korigovanju nepoželjnih dejstava tržišta, već se vrši njihovo otiskivanje i zamena sa administrativno i proizvoljno utvrđenom „zaonitošću“ koja ne poznaje protivurećnosti koje u sebi sadrži socijalistića a robna proizvodnja.

Na ovakve uslove poslovanja prilagoćene su osnovne organizacije druženog rada, koje žive i razvijaju se kao ekstenzivni proizvođaći, sa kromnim zahtevima kvalitativnog karaktera i uz veliku izvesnost da će)š kvalitet njihovog privrećivanja biti socijaliziran — bilo da se radi o ubicima ili dohotku koji se brojnim opterećenjima privrede preraspodeljuje ...

Na osnovu toga se, mećutim, ne bi smeo da stvori utisak da je :anje u svetskoj ekonomiji i na svetskom tržištu prvi i preovladavajući inilac koji je prouzrokovao ovakvo stanje u našoj privredi. Osnovni zroci su, pre svega, u slabostima naše razvojne i ekonomske politike i zastoju u razvoju samoupravnih odnosa.

Mećutim, mada spoljni faktor nije osnovni uzročnik, izlaz iz sašnje situacije treba traćiti, pre svega, u korenitoj promeni odnosa rema izvozu, u sve većem prisustvu na mećunarodnom tržištu, u podrgavanju kriterijumima koje takva orijentacija zahteva ...

Pod pojmom ekonomske stabilizacije ne treba shvatiti promene oje treba da poremećene tokove privrede vrata u prećašnje „stabilno“ :anje, ne radi se samo o ispravljanju grešaka koje su prouzrokovale oremećaje i ponovnom uspostavljanju ranijih odnosa u društvenoj rerodukciji, u položaju radniće klase i odnosima unutar nje, u rasporedu onomske i društvene moći i, još neposrednije, u ranijim odnosima u ispodeli društvenog proizvoda.

Radi se o ekonomskoj i društvenoj situaciji ćije uzroke treba raetliti u njihovoj ukupnosti i mećuzavisnosti (nije reć samo o ekonomćdm uzrocima), priprećiti odgovore primerene takvoj situaciji i njih rimeniti putem mehanizama sistema i ekonomske i socijalne politike, jedno i drugo treba postići na osnovu kritićeke analize kako stanja i snovnih procesa koji su u toku u društvu i ekonomiji, tako i snaga oje na te procese odlućujuće utiću. Naša zemlja mora ćiniti presudne orake kako bi izborila svoje mesto u mećunarodnoj podeli rada, mećajajući svoje standarde rada i privrećivanja, kao i ciljeve i kriterijume izvoja ...

U privredi i privrednim tokovima vlada velika neuravnoteženost pja se izražava u visokoj inflaciji i poremećenim robno-novćanim odosima, u strukturnim poremećajima i autarhićnoj orijentaciji u raz-

voju od osnovnih organizacija udruženog rada do odnosa društveno-političkih zajednica i cele privrede prema privredama drugih zemalja i svetskom tržištu i zastoju u razvoju odnosa socijalističkog samoupravljanja.

Politika ekonomskog i socijalnog razvoja na svim nivoima i zajednička razvojna politika forsirale su materijalni rast privrede i razvoj društvenih delatnosti iznad realnih mogućnosti. Takođe, važeći privredni mehanizam je, uz nedoslednost u sprovođenju pojedinih rešenja, omogućavao formiranje platežno sposobne tražnje znatno iznad realno formiranog društvenog proizvoda i dohotka (emisija i formiranje monetarno-kreditne mase, višegodišnje finansiranje deficita budžeta federacije iz emisije, neadekvatan mehanizam primarne i sekundarne raspodele, što se ogleda u disparitetu cena, u prelivanju amortizacije u dohodak i u izdvajanjima za zajedničku i opštu potrošnju koje nisu u srazmeri sa realnim dohotkom privrede). Usled toga u toku je permanentna nekontrolisana i fiskalna preraspodela nacionalnog dohotka unutar privrede i između proizvodne i opšte i zajedničke potrošnje. Na taj način je u naš privredni život ugrađena inflacija tražnje.

Protivurečnost između niske akumulativne sposobnosti privrede, na jednoj, i orijentacije na velika investiciona ulaganja, na drugoj strani, razrešavana je stvaranjem veštačke tražnje putem povećanja novčane mase, investicionim ulaganjem bez pokrića i prekomernim zaduživanjem u inostranstvu. Odluke o investicionim ulaganjima pretežno su bile izvan kontrole radnika u organizacijama udruženog rada.

Takav odnos prema društvenoj reprodukciji, kao i mogućnosti da pojedini vidovi potrošnje rastu nezavisno od ostvarenog dohotka, usloveli su dinamični kvantitativni rast privrede uz sve izraženiju inflaciju i opadanje interesa za kvalitativni rast (produktivnost rada ima sve manji udeo u privrednom rastu, a ekonomičnost je u neprekidnom opadanju iako je tehnička opremljenost sve veća). Kumuliranje tih slabosti je iz godine u godinu ubrzavalo inflaciju i smanjivalo konkretnu sposobnost privrede na svetskom tržištu. Sve nepovoljniji odnosi između rasta domaćih i inostranih troškova usloveli su trajno prisustvo troškovne inflacije.

Otuđenost radnika od uslova sticanja dohotka i raspolaganja dohotkom, administrativno regulisanje ekonomskih odnosa, potiskivanje ekonomskih zakonitosti, zaostajanje u razvoju funkcije samoupravnog planiranja, prvenstvena usmerenost na rešavanje unutrašnjih problema, uticala je na autarhični razvoj i neadekvatnu privrednu strukturu. Takvi uslovi su, naročito u novije vreme, objektivno vodili ka zatvaranju privrede u uže teritorijalne granice (republičke, pokrajinske i opštinske), bez pravog interesa, mogućnosti i ekonomske nužde za povezivanje i udruživanje van tih granica, za podelu rada i za vlastiti tehnološki razvoj, i postepenom slabljenju uloge jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, njegovom sve većem zatvaranju prema uticajima produktivnijih inostranih privreda i odgovarajućeg delovanja svetskog tržišta . . .

Negativne posledice ovakvog razvoja vidljive su posebno u izrazitoj nestabilnosti privrede, njenoj niskoj akumulativnoj i reproduktivnoj sposobnosti, prekomernoj zavisnosti od kredita i visokoj zaduženosti, veoma ograničenoj sposobnosti da izvozi (naročito na konvertibilno tržište), u visokoj inflaciji koja je, dostigavši zabrinjavajući nivo počela da ispoljava poznate karakteristike koje se javljaju u podmakloj fazi inflacije: usporavanje rasta i razvoja, gubici, sve izraženiji poremećaji na

tržištu, sve češća pojava nestašica roba i sve veće administrativno regulisanje ekonomskih i tržišnih tokova i, najzad, zaoštavanje problema nezaposlenosti.

Rast nezaposlenosti, posebno mlade generacije, zaslužuje poseban osvrt. Iako se smiruje demografski rast (prosečna stopa prirasta stanovništva je na evropskom nivou, iako sa značajnim razlikama po republikama i autonomnim pokrajinama), i pored ogromnih ulaganja u protekloj deceniji, broj nezaposlenih je u porastu. Odgovor na ovo pitanje može se dobiti samo na osnovu analize razvojne i ekonomske politike u odnosu na pojedine oblasti privrede (posebno poljoprivrede), karaktera investicija i njihovog regionalnog razmeštaja. I sistem obrazovanja i školstva je, sa svoje strane, komplikovao probleme zapošljavanja regrutujući kadrove za zanimanja za koja privreda ne pokazuje interes i istovremeno ostavljajući nezadovoljene potrebe za preko osamdeset hiljada radnika određenih kvalifikacija. Stagnacija u zapadnoevropskoj privredi i povratak naših radnika u zemlju, kao i nedovoljna spremnost za stvaranje uslova da pojedinci sami rešavaju ovaj problem radom sredstvima u privatnoj svojini samo je dodatni faktor koji otežava probleme u ovoj oblasti. . .

U istom periodu kada je Ustavom inaugurisan dominantan položaj udruženog rada i radnika sa njegovim neotuđivim pravima, položaj privrede bivao je sve nestabilniji, odnosi u privredi izloženi sve većoj arbitraži države i dejstvu razvojnih odluka i ekonomske politike koje su imale administrativno obeležje. U ekonomsku stvarnost prodirala su ponašanja koja ne odgovaraju sistemu samoupravljanja i koja su postala izvoriste daljih poremećaja u društvenoj reprodukciji: autarhičnost, premdimensionirani planovi i ciljevi koji se ne mogu ostvariti u predviđenim rokovima, procenjivanje kvantitativnih rezultata, a zapostavljanje tendencija koje su vodile dubinskim poremećajima privrede. Odlagane su neophodne akcije na ekonomskom i društvenom planu, a one koje su preduzimate nisu imale za osnovu dublju analizu stanja. . .²

Komisija saveznih društvenih saveta, CRS, Dokumenti komisije, 1, Beograd, 1982.

² Komisija koja je izradila Dugoročni program ekonomske stabilizacije poznata je kao „Krajgerova“, po Sergeju Krajgeru, svom ipredsedniku. Na ovom programu radili su pored političara i naučni radnici, uglavnom ekonomisti, pravnici, politikolozi, sociolozi. Polazilo se od pretpostavke da iz postojeće krize (mada Komisija ne koristi ovaj termin, već govori o „nagomilanim problemima u privredi i društvenim protivrečnostima“) treba izaći dubokim zahvatima u postojeće društvene odnose i u strukturu privrede.

Život Jugoslavije otkrio je raskorak između stvarnosti ustavnih normi i Zakona o udruženom radu. Transformacija jugoslovenske federacije do maksimuma je ojačala poziciju republika kao država, usled čega je samoupravna dimenzija tekućih promena potisnuta sasvim u stranu. Radne organizacije nisu nikada bile dalje od uticaja na proširenu reprodukciju, a privreda osiromašena i njena akumulativna mogućnost smanjena. Oklop birokratije stegao je do kraja krhku konstrukciju udruženog rada ne dopuštajući mu da se izrazi. Jugoslavija funkcioniše bez jedinstvenog tržišta, a jedinstveni SKJ postoji samo u partijskim rezolucijama kongresa.

f ^ Investicionomanija je vodila tome da se na bazi nezarađenih sredstava bespoštedno zaduživalo u inostranstvu. Skala jugoslovenskih dugova od 1975. do kraja 1983. to najbolje pokazuje: 1975. Jugoslavija je dugovala 6.584 miliona dolara, a krajem 1983. već 20.501 milion dolara. Deo naučnika s pravom ovu investicionomaniju smatra nerazdvojnou pratiljom autarhije. Nezajažljivost republika i pokrajina za dobijanjem stranih sredstava radi ulaganja u nerentabilne projekte rasla je iz godine u godinu. Savezno izvršno veće je odobravalo pojedinačne zahveze za zaduživanjem, naročito za izgradnju velikih objekata kakvi su bili „Feni“

PREDGOVORI ZA DOBIJANJE FINANSIJSKE **PODRŠKE** IZ INOSTRANSTVA I IZLAGANJE PREDSEDNIKA SIV-a MILKE PLAININC

3. jula 1983.

Predsednik Vijeća republika i pokrajina Antun Bubić (SR Hrvatska):

... Informacija o pregovorima za dobijanje finansijske podrške iz inozemstva i obezbeđivanje eksterne likvidnosti zemlje.

u Makedoniji, Železara u Smederevu, Jugoslovenski naftovod, preduzeća crne i obojene metalurgije. Dok je Društveni plan predviđao smanjivanje stepena zaduženosti inostranstvu ono se povećavalo. Težnja za kapitalnim objektima bila je upravo u srazmeri sa malim mogućnostima sopstvene akumulacije. Usled nedostatka vlastitih sredstava za realizaciju megalomanskih investicionih zamisli uveliko se koristio pritisak banaka i republika na SIV, dovodeći do napuštanja plana zaduženosti predviđenog Društvenim planom. Savezno izvršno veće je 1979. „delilo“ prava za nova zaduživanja u visini od osam milijardi i 427 miliona dolara, iako je zemlja već krajem te godine dugovala 14.952 miliona dolara. O razmerama zaduživanja govori podatak da je samo Hrvatska u razdoblju od 1976—1980. investirala 723 milijarde dinara ili oko 2 milijarde dolara.

Udruženi rad je ostao isparcelisan i neorganizovan. Nacionalne ekonomije dovele su do autarhičnih zatvaranja. Jugoslavija je ostala bez jedinstvene kohezivne snage, s obzirom na elemente federalizacije SKJ koji sve više nastupa kao koalicija partija. Federalizacija Skupštine SFRJ i SIV-a takođe onemogućuje delovanje integrativnih faktora. Etatizam Federacije iz 60-ih godina zamenio je razučeni etatizam republika, pokrajina i opština. Etatizacija je bila praćena povećanjem činovničke vojske od Federacije do republika, opština i samoupravnih interesnih zajednica (SIŽ-ova). Birokratsko nazadovanje društva teče već godinama, zatvarajući privredni, politički i kulturni život u najuže teritorijalne okvire. Merilo sposobnosti kadrova je eliminisano „ključevima“ vezanim za nacionalnu pripadnost. Stvaralačke energije mladih blokirane su nezaposlenošću i drugim smetnjama da bi mogle delovati u društvenom životu. Broj nezaposlenih u Jugoslaviji dostiže milion ljudi, pretežno mladih. Delegatski sistem je potpuno natkriljen izvršnopравnim strukturama. Samoupravne interesne zajednice su postale poludržavne ustanove. Isepčkanost privrede onemogućuje stvaranje jedinstvenog jugoslovenskog tržišta koje se danas praktično sastoji od osam samima sebi dovoljnih ekonomija, predstavljajući glavno izвориšte nacionalizma i proizvođenja birokratije. Pokazalo se da delegatski sistem nije obezbedio vezu delegata sa svojom osnovom.

Jugoslavija je svodena na dogovornu zajednicu republika i pokrajina (a ne na istorijsku pojavu trajnog značenja), što u praksi dovodi do širenja anti-jugoslovenstva kao negacije jugoslovenskog socijalističkog patriotizma. Prilikom popisa stanovništva 1971. građani nisu mogli da se opredeljuju kao Jugosloveni, suprotno pisanju deset godina kasnije, kada je ova kategorija stanovnika Jugoslavije narasla.

Kadrovska politika u uslovima birokratizovanih struktura vođena je u zatvorenim krugovima, odlikovala se negativnom selekcijom, podaničkom vernošću, teritorijalnom zavisnošću. Kategorija kritike konkretnih političara, njihove smene (opoziva) ili davanje ostavke gotovo da su bile nepoznate kategorije u jugoslovenskom sistemu. Ostavke Milana Grola i Ivana Subašića imale su drukčiju pozadinu i motivaciju. Milovan Đilas je dao ostavku koja je bila iznuđena posle saziva vanrednog partijskog plenuma januara 1954. i njegovih pogleda koji su ocenjeni kao anarhističke ideološke aberacije. Ostavku na položaj potpredsednika SFRJ dao je i A. Ranković 1966. godine na Brionskom plenumu, koja je takođe bila posledica osuda za novoremenu kvalifikaciju — instaliranja mikrofona i prisluškivanja Predsednika Republike, iako je to bio samo povod. Koča Popović je dao ostavku na položaj predsednika Savezne skupštine, jer se faktički nije slagao sa osudama srpskih političara označenih kao „liberali“. M. Vuksanović tim povodom piše: „Nezadovoljan stanjem i radom najviših rukovodstava u zemlji, 3. novembra 1972. godine podneo je ostavku na sve dužnosti sa kratkim obrazloženjem, da u ondašnjoj situaciji ne vidi mogućnost da svojim radom doprinese rešavanju nastalih problema“. (Koča Popović, *Beleške uz ratovanje*, Beograd 1988, 319). Ostavka Nikole Miljanića na položaj potpredsednika Savezne vlade

u vezi s ovom točkom dnevnog reda delegatima su dostavljeni materijali: Ostvarivanje spoljne likvidnosti i kretanja u platnom i deznom bilancu u 1983. godini i narednim godinama, Prijedlog za rješavanje otvorenih pitanja vezanih za obezbeđivanje spoljne likvidnosti: mlje u 1983. godini, iNacr kreditnog sporazuma između Narodne banke igoslavije i ovlašćenih banaka i grupe inozemnih komercijalnih banaka, rijedlog za rješavanje pojedinih otvorenih pitanja za obezbeđivanje joljne likvidnosti zemlje u 1983. godini, stavovi Saveznog izvršnog vica o daljnjim pregovorima s Međunarodnim koordinacionim komitetom lozemnih banaka, pismo Predsjedništva SFLRJ U vezi s razmatranjem /ih stavova Saveznog izvršnog vijeća i drugi materijali vezani za pre-tvove za dobijanje kredita iz inozemstva.

Izlaganje o ovim materijalima, kao i obrazloženje o grupi akata, uji su na dnevnom redu, daće predsjednica Saveznog izvršnog vijeća, rugarica Milka Planine.

MILKA PLANINO, predsednik Saveznog izvršnog vijeća:

Drugarice i drugovi delegati, nije mi baš zahvalna uloga da u ove ine sate govorim, ali očito nema nam druge, već da do kraja izdrži-IO. Neće to biti obrazloženje, već moje izlaganje povodom ukupnih izmatranja oko situacije u kojoj se zemlja našla i svih ovih odluka 3je smo danas ovdje predložili Skupštini SFRJ.

U takvim uvjetima, ukupna društvena i osobna potrošnja situirala : znatno iznad realnih mogućnosti našeg društva. Tu su uzroci tih du-akih poremećaja i situacije koju danas imamo, iskazane kroz deviznu dinarsku nelikvidnost. Naravno, imamo i velike, mnoge nove ili stare lodernizirane kapacitete, ali, u uvjetima brzog rasta, još uvijek, nedo-rljno organizirane i nedovoljno korištene kapacitete.

U promijenjenim ekonomskim okolnostima u svijetu, kada su pre-dili izvori inozemne moguće dodatne akumulacije i kada smo, radi sre-ivanja vlastite situacije, morali zatvarati ventile iz kojih su priticala erealna sredstva, pokazalo se pravo stanje, veoma teško, upravo u te-ućoj proizvodnji, reprodukciji; pokazalo se, veoma jasno, koliko je ida ta tekuća proizvodnja prekomjerno opterećena i da u tim i takvim vjetima veoma teško prima i podnosi ekonomske mjere i kriterijume, onekad na njih i krivo reagira i bježi od njih.

dnosno SIV-a) motivisana je neslaganjem sa merama koje je vlada donela. Posle trivanja afere Agrokomerca iz Velike Kladuše ostavku na položaj potpredsed-sa Predsedništva SFRJ i člana ovog tela dao je Hamdija Pozderac, našavši se lklješten činjenicama da se predsednik Poslovnog odbora ove firme Fikret >dić pozivao da mu je on davao podršku, a na drugoj strani što je u aferu bio pleten njegov brat Hakija Pozderac, član Saveta federacije. Iz zapisnika iz 1984. 3dine sa izlaganjima Hamdije Pozderca vidi se da je on davao bezrezervnu >dršku ekspanzivnom razvoju ove firme, ne birajući sredstva. Od januara 1987. i ekonomsko podriavanje sistema izdavanjem menica bez dužničko-poverilačkog inosa znalo je i Izvršno veće BiH-a.

U celom periodu samoupravljanja naglašavan je značaj čuvanja društvene lovine kao osnove društveno-političkog poretka Jugoslavije. Međutim, pljačka "uštvne imovine i razni drugi oblici korupcije — i pored masovnog ugrožavanja uštvene svojine — retko su dobijali publicitet. Partija je rano počela napadati izne zloupotrebe (privilegije, raznošenje imovine, zloupotrebe ovlašćenja sa ras-laganjem ovom imovinom, itd.), ali, sem klasičnih krađa, na površinu nisu iz-jale afere koje bi govorele o simbiozi političara i nosilaca društvenog kapitala

Naravno da iz tog stanja moramo izaći, ali moramo vidjeti uzroke. Oni ne proizlaze iz same činjenice da bi se privreda tako ponašala, već iz činjenice što danas privreda živi na svega 16 odsto vlastitih obrtnih sredstava i što različiti doprinosi i drugi tereti znatno opterećuju privredu, i njeno učešće u raspodjeli dohotka svedeno na svega oko 59 odsto. Cijela ta situacija izazivala je i izaziva veliku nestabilnost na tržištu, nagomilani pritisak na cijene, koji se i koji će se morati i dalje na različite načine „izduvati“. Što više budemo u stanju da ga kontroliramo, to će biti bezbolnije i lakše, ali je sigurno da to ne možemo odjednom savladati.

Gruba slika sadašnjeg stanja ekonomskih odnosa Jugoslavije s inozemstvom izgleda otprilike ovako:

Jugoslavija s istočnim zemljama, posebno sa SSSiR-om, ima obimnu razmjenu, dugoročnu, pa i sada ponovno utvrđenu za daljnje razdoblje do 90-ih godina. Ta je razmjena u osnovu uravnotežena i obostrano korisna. Sa SSSR-om, posebno nakon posjete predsjednika vlade Tihonova,, utvrdili smo i daljnju konkretnu razradu programa za našu dugoročniju

i finansijske moći u nas. Ove pojave tako karakteristične u savremenoj historiji Jugoslavije, zahvaljujući sprezi politike sa upravom i privredom, slabljenju kontrole, nekažnjenim primerima, zavisnosti sudova i organa istrage od politike nisu izlazile pred sud javnosti. Naročito su umnožavane sa decentralizacijom, provalom nacionalizma, birokratskom uzurpacijom, lokalizmima i zatvaranjima u svoje atare, razbijanjem sistema kontrole. Čak i kada su slične afere otkrivane one su zataškavane. Prva velika afera u nas koja je ukazala kako se društveni kapital' odliva u inostranstvo bila je ona vezana za „Poljobanku“ krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina. Nesavesno poslovanje generalnog direktora Jugoslovenske poljoprivredne banke Boška Toneva (osuđen 1973) nanelo je „Poljobanci“ štetu veću od 22 miliona dinara ili milion i 800 hiljada dolara. „Poljobanka“ je izdala menicu za plaćanje provizije stranim posrednicima za dobijanje kredita na iznos od milion i osamsto hiljada dolara, koji su taj iznos ostvarili, iako kredit nije dobijen. Već je ova afera pokazala dve karakteristične stvari: da su kazne vinovnicima ove ogromne štete smanjivane, a na drugoj strani da bitni sastojci ove pljačke nisu dokraja otkriveni samo da se ne bi otkrivala veza između bankara i političara. Pravosudni organi su pod uticajem politike otkazali i u velikoj aferi nastaloj kada je direktor „INE“ Stjepan Đureković pobjegao preko granice. I u ovom slučaju, koji nikada nije bio ispitan od kraja, sudu nije pošlo za rukom da otkrije pozadinu oko poslovanja „INE“. Ostale su, međutim, nesporne činjenice da je „INA“ uživala podršku političkih krugova, kao i da je bila oštećena nizom nepovoljnih ugovora sa inostranim partnerima koji su poskupljivali poslovanje firme, ostavljajući sumnju da milioni dolara odlaze na bankarske račune pojedinaca.

Sociološke analize (Todor Kuljić i drugi) pokazuju da je korupcija izvirala iz nekih obeležja sistema samoupravljanja u sferi politike i uprave, odnosno vlasti, a ne iz moralnih svojstava ličnosti. Ističe se prioritet „partijskog prava“ nad „državnim“, iz čega izvire i prvenstvo političke kvalifikovanosti nad stručnom. Politička birokratija pokazuje se kao svemoćna, u republičkim okvirima povezana, nadređena sudovima u praksi, bez obzira na načela o sudijskoj nezavisnosti, tesilo isprepletana interesima sa organima vlasti i privrede. Depersonalizacija odgovornosti postala je jedna od karakterističnih oznaka jugoslovenskog sistema. Iza paravana kolektivnog odlučivanja i samoupravne fasade, u uslovima eksproprijacije radnika u svim sferama proizvodnje i društvenih delatnosti stvarna vlast i uticaj pripada političkoj (partijskoj birokratiji). U našem vremenu ovaj uticaj se ogleda u metafori koju ponavljaju sami političari da u autobusu punom putnika koji velikom brzinom vozi nizbrdo sede i komunisti, i to na ključnim mestima sa rukama na volanu i nogom na kočnici. Politička birokratija ima pravo na deljenje „kadijske pravde“ u najraznovrsnijim pravcima: „proglašavanje za neprijatelje“, veću mogućnosti neformalnih veza, lakšu zloupotrebu ovlašćenja, „relativizaciju revolucionarne tradicije“, uz mogućnost tumačenja njenog izvornog smisla. (T. Kuljić „Modeli birokratije i kadrovska uprava razvijenog socijalizma“, Gledišta, 9—10/1986.)

uradnju, i, u ovim okolnostima ekonomskih poremećaja u zemlji, možemo reći da smo naišli i nailazimo na razumijevanje i podršku.

U posljednjim godinama sa zemljama Zapada, Zapadne Evrope, SAD i Japanom, relativno opada naš udio u njihovom uvozu. Treće, međutim, posljednjih godina značajno i veliko zaduživanje, uzimanje inancijskih kredita iz tih zemalja, tako da je samo posljednje četiri godine naš deficit, na primjer, sa zemljama Evropske ekonomske zajednice narastao na 12 milijardi dolara. I dug, za koji znate da se kreće legdje oko 19 milijardi dolara, uglavnom je sa zemljama Zapada, u kojima sa zemljama s kojima imamo konvertibilni način razmjene.

Tu su, dakle, najveći poremećaji, u smislu da su naš izvoz i naše mogućnosti da stvorimo devizna sredstva za plaćanje nama potrebne, tu je najveći zaostatak i potreban je najveći napor da tu neravnomjernost savladamo.

Sa zemljama u razvoju imamo u posljednje vrijeme dosta razvijenu razmjenu, ali ne na onom nivou kako bismo željeli, s obzirom da e suradnja sa zemljama u razvoju i naše strateško opredjeljenje i naša tekuća potreba i tekući interes. U posljednje vrijeme nešto raste azmjena s tim zemljama. Međutim, to je taj dio svijeta kojem i mi iripadamo, koji je i sam u velikim teškoćama. Stežu se i sužavaju mogućnosti za razvoj i tih zemalja i ekonomija, a sve nevolje koje se nameću zemljama u razvoju, u posljednje vrijeme svjetske ekonomske krize, na različite načine se odražavaju i na te zemlje. Naravno, da to ma utjecaja i na naše odnose s njima.

Velika je potreba da proširimo krug zemalja u razvoju s kojima ekonomski surađujemo. Međutim, činjenica je da su upravo to zemlje kojima bi trebalo pružati podršku pomoću inancijskih kredita, a da u tu mogućnosti Jugoslavije, u ovom vremenu, veoma sužene.

To je ta osnovna i najgrublja slika naše sadašnje situacije. Prigodno je spomenuti da je 1982. godina, u pogledu unutrašnje situacije i razmjene sa svijetom, bila je veoma teška. Znate da smo se iscrpeli plaćanjem pristiglih obaveza, da smo u protekloj godini platili oko 4,5 milijarde dolara naših obaveza, da je deficit na kraju 1982. godine bio iznad predviđanja i da smo relativno značajne obaveze morali iz prošle godine prenijeti u ovu. Također u velikoj mjeri su bile iscrpene rezerve Narodne banke Jugoslavije.

Slika početkom 1983. godine jasno je pokazala da se moraju naći odgovori kako dalje. Naša materijalna situacija već od početka godine bila je jasna, u tom smislu da obaveze koje pristizu u 1983. godini mi nisu u stanju, ni uz najveće napore, platiti, i da je pred nama, ako ne nađemo neke druge mogućnosti, sasvim sigurno situacija u kojoj moramo proglasiti moratorij i ući u generalni reprogram naših obaveza prema inozemstvu.

Savezno izvršno vijeće je obavještavalo Skupštinu o svojim namjerama da pokušamo naći druge izlaze. Također, i o tome da su zemlje Zapada, njihove vlade i poslovni partneri Jugoslavije pokazali interes da se angažiraju, da pomognu, da izbjegnemo moratorij i generalno reprogramiranje. To se uklapa u njihov strateški interes za političku stabilnost Jugoslavije, a i interes poslovnih partnera Jugoslavije da se osposobimo za vraćanje dugova, svojih obaveza, i za nastavak ekonomske suradnje, koja je i u proteklom razdoblju bila značajna.

Tako je došlo do inicijative i prihvatanja svega onoga o čemu ste vi, posebno ovih dana u Skupštini, obaviješteni, do takozvanog pozvezanog i međusobno uvjetovanog pakta, u kojem sudjeluje 15 zemalja Zapadne Evrope, SAD i Japan, u kojem sudjeluje veliki broj, preko 500 komercijalnih banaka čiji smo mi dužnici, te Međunarodni monetarni fond i Međunarodna banka za obnovu i razvoj. Pregovori su bili teški, dugotrajni, jer je naša situacija složena i svjetska ekonomija veoma poremećena, a i zbog toga što je veliki broj partnera s kojima je trebalo usaglasiti i privoditi kraju cijeli ovaj paket podrške našem stabilizacionom programu. Teškoća u pregovoru je bilo dosta.

Što se tiče Saveznog izvršnog vijeća, i ne samo njega, već svih odgovornih rukovodstava u Federaciji s kojima smo se konsultirali, ni jednog momenta nije bilo dileme da li Jugoslavija kao dužnik može pružiti sve garancije povjeriocima da će dugove vraćati. Dakle, od početka smo išli s tim da damo punu garanciju povjeriocima da će krediti, oni prošli i ovi koje sada uzimamo, biti vraćeni. Otklonili smo sve pokušaje i nesporazume koji bi mogli biti protumačeni kao zadiranje u političku poziciju zemlje.

Bilo je, upravo zbog toga što su uvjeti oštri i teški, različitih dilema, i nije čudno, jer je riječ o veoma teškim i odgovornim odlukama značajnim za položaj i sudbinu zemlje. Bilo je upitnika, od onih da li je trebalo na drukčiji način, pa i do toga da treba lupiti šakom i odbiti plaćanje dugova. Poznato je da je Jugoslavija, u težim okolnostima nego danas, u vremenu poslije rata, kada je bila totalno iscrpena, prihvatila da plaća i plaćala je dugove stare Jugoslavije i da je to radila upravo radi očuvanja i učvršćenja svoje nezavisne pozicije.

Uvjeti, rekla sam, su oštri i teški, ali to su i važeći uvjeti u današnjem poslovnom svijetu, važeći naročito prema neurednim dužnicima. Naravno da se zajedno sa zemljama u razvoju i nesvrstanim svijetom mi borimo i zalažemo za promjene u međunarodnim ekonomskim odnosima, za veću međuzavisnost svjetske ekonomije, za ravnopravnije odnose u međunarodnoj podjeli rada, za otklanjanje uzroka koji su doveli do ovako duboke svjetske ekonomske krize. Ali, kako znamo, te promjene nisu neposredno na vidiku. Zbog svega toga morali smo i te uvjete, oštre i teške, ali uvjete koji važe i za druge, prihvatiti, a glavne teškoće su upravo u tome što je zbog našeg ponašanja u ranijem vremenu, pa i ove godine, zbog nedovoljne discipline u plaćanju obaveza ove godine, kamata — naša pregovaračka pozicija bila veoma slaba. Zato smo morali prihvatiti da Narodna banka Jugoslavije ne bude samo garant, već izravno i dužnik i da (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija bude garant za ukupne kredite koje uzima.

Pred Saveznim izvršnim vijećem, i ne samo pred njim, bio je dakle, veoma mali manevarski prostor za izbor alternativa: ili proglasiti moratorijum — to bismo morali učiniti već negdje početkom godine, što bi značilo, po grubim računima, znatan pad proizvodnje, s velikom nepoznanicom, koja se ne da računati, koliko prijeti opasnost totalne blokade nekih kompletnih industrija. Zbog njihove velike, pa i prevelike zavisnosti od uvoza, i sa svim problemima koji bi se u vezi s daljim rastom nezaposlenosti, pojavili u zemlji — ili prihvatiti, pa makar to bili i teški uvjeti, ovaj paket podrške, što se nama, u Saveznom izvršnom vijeću, zajedno s drugim, činilo kao bolje i u materijalnom

smislu, jer se osposobljavamo da vraćamo obaveze prema ugovorenim uvjetima.

U odnosu na eventualnu alternativu reprograma, koja ipak daje značajno veće mogućnosti reprodukcije i jačanje izvoza, daje mogućnost da imamo manje poremećaja na tržištu i, naravno, manji pad standarda i ukupne društvene potrošnje, naša je ocjena bila da je i za unutrašnji i politički položaj Jugoslavije u svijetu ta alternativa bolja.

Naravno, riječ je o velikoj odgovornosti prema sudbini zemlje, o obavezama koje će nas pratiti nekoliko godina i potpisati te ugovore nitko, pa ni SIV, nije mogao, niti smio prihvatiti sam, bez najšire suglasnosti u zemlji, dakle, u prvom redu, Skupštine SFRJ, a u tom postupku i delegatskog sistema — skupština socijalističkih republika, odnosno autonomnih pokrajina.

Istovremeno, Savezno izvršno vijeće je bilo načisto s tim da se ta odgovornost ne može prihvatiti ako u zemlji ne učinimo sve da se one oštre i najteže klauzule ne stave u funkciju. Vi znate o čemu je riječ. O klauzulama unakrsne odgovornosti — prebijanju dugova. U pregovorima smo uspjeli da stvorimo jedno razdoblje od 15 dana, odnosno mjesec dana (kada je u pitanju država), u kojem možemo da pokrenemo mehanizam u zemlji da ne dođe do kašnjenja u podmirivanju naših dugova. To je taj cijeli paket zakona o kojima Skupština danas raspravlja. Bez tih zakona nitko u ovoj zemlji, pa ni Savezno izvršno vijeće, ne bi imao hrabrosti, niti bi mogao da se ubuduće poigra sudbinom naših ekonomskih odnosa s inozemstvom i zato smo toliko insistirali da se ti zakoni donesu prije nego što se ugovori potpišu. Velika je stvar, drugarice i drugovi, da smo u ocjeni i našeg stanja, pa i potrebe da se ovakvi propisi donesu, postigli jednoglasnost. Znam, u veoma velikom vremenskom tjesnacu, ali je činjenica da je u kratkom vremenu postignuta jednoglasnost, da je pobjedio interes zemlje kao cjeline i da smo u roku od nekoliko dana usaglasili interese svih na ovim veoma delikatnim i krupnim pitanjima.

Pokazalo se da uz veliku odgovornost i strpljenje prevlada uvijek interes cjeline i zemlje u cjelini i da delegatski sistem može i mora da funkcioniра i u najdelikatnijim situacijama.

Ovo što je Savezno izvršno vijeće predložilo rješenje je koje nastoji do krajnjih mogućih granica osigurati ostvarivanje obaveza prema inozemstvu, do krajnjih mogućih granica sačuvati naš sistem u smislu položaja proizvođača u odnosima s inozemstvom i do krajnjih mogućih granica sačuvati motiviranost za izvoz, naročito na konvertibilno područje. Bilo je i različitih prijedloga povodom toga. Opređijelili smo se za rješenje koje može funkcionirati odmah, spremni da zajedno sa Skupštinom taj sistem razmatramo dalje, usavršavamo i dograđujemo, da bi on bio potpuno efikasan.

Moram reći ako ne osiguramo da ovaj sistem zaista funkcionira, da ono razdoblje od desetak-petnaest dana zaista iskoristimo da se ne dogodi ni jedna dočnja, ni jednog obveznika, onda ćemo biti ponovo na onom početku — neophodnosti da tražimo moratorij, ali u daleko težim prilikama nego što su sadašnje. Jer, slika stanja koju je Savezno izvršno vijeće sagledalo do 1989. godine nije ni malo ružičasta. Vi je znate. Očito je da ćemo vršiti napore za pojačani izvoz na konvertibilna tržišta negdje u prosjeku 20 odsto godišnje, da naše obaveze tek postupno padaju, ali da su one značajne i u sljedećoj i u sljede-

ćim godinama i da je sasvim vjerovatno da ćemo morati nastaviti suradnju s međunarodnim organizacijama i postupno stvarati stanje u kojem će se vratiti povjerenje svijeta u naše poslovne banke, i uopće, sve naše poslovne subjekte.

Riječ je zaista o krupnim pitanjima, u veoma teškoj situaciji u kojoj se zemlja nalazi. Prirodno je da je bilo mnogo dilema, mnogo pitanja svih koji su u tome sudjelovali. Najveći dio je raščišćen, a neka od njih bih ja komentirala.

Često se postavlja pitanje da li, ako potpišemo sve ove ugovore, ako prihvatimo ove kredite, da li to daje garanciju da ćemo se u dogledno vrijeme izvući, prebroditi poremećaje, stvoriti uvjete za uspješan razvoj. Ja moram reći, nikakva garancija nisu ti ugovori i ti krediti sami po sebi, baš nikakva. To je mogućnost da lakše prebrodimo poremećaje u kojima jesmo, jedan vremenski predah da se organiziramo i da odlučno krenemo na one suštinske promjene najavljene Stabilizacionim programom. Želim reći, da garancija da zaista lakše prebrodimo zavisi, prije svega o nama, o našoj spremnosti da situaciju sagledamo onakvom kakva jeste, da istini pogledamo u oči, da se svi krajnje odgovorno ponašamo — znači, drukčije ponašanje nego jučer — da napregnemo i organiziramo sve naše unutrašnje rezerve i mogućnosti; nužnost krajnjeg odricanja tamo gdje moramo, što znači potrošnje svih vidova i krajnje koncentracije svih mogućnosti prema povećanoj proizvodnji, posebno izveznoj, jer nas samo to može postepeno izvlačiti iz situacije u kojoj jesmo.

Dakle, želim naglasiti, garancije su u našim rukama, a ne u rukama stranih kreditora. Bilo je pitanja da li Savezno izvršno vijeće kassni s mjerama, da je trebalo ranije, odlučnije.

Moram reći, drugarice i drugovi, ovo Savezno izvršno vijeće ima nezahvalnu ulogu da je od svog izbora u stalnom raščišćavanju stanja, uzroka i posljedica, stalno odmotava nove stranice saznanja o stanju ekonomije zemlje i ujedno predlaže mjere i rješenja, a ne tvrdim uvijek i najmudrija i najefikasnija, ali uvijek pod presijom da mora hitno da djeluje.

Možda smo mogli koji dan ili koji mjesec ranije predložiti i sve ovo, ali, budite uvjereni, problem nije u tome, već u činjenici da u pravoj ocjeni stanja ekonomije zemlje, u poduzimanju odgovarajućih mjera i aktivnosti u društvu, kasnimo nekoliko godina. Na žalost, još traju ponašanja po kojima izgleda da stvarna ocjena o težini naše situacije nije prodrla do svih onih koji moraju napregnuti snage kako bi se stvari mijenjale.

Bilo je pitanja da li je kod pregovora bio, i da li je to u cjelini pritisak? Opet ću se okrenuti nama. Ako budemo sposobni motivirati i organizirati sve naše snage, materijalne, samoupravljačke, iz svega ovoga možemo izaći jači, jedinstveniji, bogatiji za još jedno teško iskustvo. Ako se u tome ne pokažemo sposobni, jedinstveni u cjelini društva, naša će unutrašnja situacija dati šanse onim snagama u svijetu kojima smeta ovakva Jugoslavija, samoupravna, nezavisna i nesvrstana zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti. Iz ovog obruča ekonomske krize mi se možemo probijati samo zbijeni, jedinstveni, zajednički, svjesni, međuzavisnosti, snage koja proizlazi iz koncentracije svih na ključnim zadacima, i slabosti, ako svako ne vuče na svoju stranu.

U ovim za sudbinu zemlje teškim okolnostima, šćardzijska računica kako će ko momentalno proći, bilo da je riječ o radnoj organizaciji, općini ili republici, odnosno pokrajini, nikom ne pomaže. Niko se neće izvući ni dobro proći ako iz ove situacije cijela Jugoslavija, sa svojim unutrašnjim sistemom i svojom vanjskom politikom, ne izađe ojačana.

Program sprovođenja moraće biti radikalniji, prvo, u materijalnoj dimenziji, u pogledu saniranja devizne i dinarske likvidnosti. Okolnosti, unutrašnje i vanjske, nalažu da usklađivanje ukupne osobne i društvene potrošnje s realnim mogućnostima naše privrede moramo znatno ubrzati, što znači oštrije zahvate i odgovornije ponašanje svih subjekata koji o tome odlučuju.

Savezno izvršno vijeće će predložiti Skupštini SFRJ konkretan program s ciljem da se savlada problem dinarske likvidnosti na način koji u ovim tesnim okvirima daje maksimalne šanse osposobljavanju proizvodnje, posebno tekuće, posebno izvozne, jer nas samo taj pravac, bez obzira na moguće lomove na drugim područjima, može u do-gledno vrijeme uvesti u normalnije stanje. To zahtijeva promjene u našem ukupnom društvenom ponašanju ka priznanju objektivne činjenice da se samo povećanim radom može imati više i da se može trošiti samo ono što se radom stvori.

Drugo, sprovođenje programa stabilizacije mora radikalizirati njegovu društvenu dimenziju, daleko odlučnije nego što to činimo sada. Ključne i suštinske odluke o stabilizaciji, kao i odgovornost za njihovo ostvarivanje treba prenositi na samoupravljanje, na radnike u organizacijama udruženog rada.

Mi se moramo odlučno otrgnuti od inercije, od iluzija da se program stabilizacije može sprovesti samo stalnim, parcijalnim mjerama izvršnih organa društveno-političkih zajednica. Program sprovođenja, na primjer, usklađivanja svih vidova potrošnje s realnim mogućnostima proizvodnje mora se ostvarivati na način koji otklanja i uzroke koji do takvih poremećaja dovode. Znači da dosljedno i odlučno moramo izlaziti iz stanja po kojem državni organi svojim mjerama prave reda u produkcionim odnosima i dati prevagu stanja u kojem proizvođači, izloženi oštrim uvjetima ekonomije i tržišta, sami i putem delegatskog sistema, stalno utvrđuju realne materijalne okvire društvene potrošnje i namjene društvenih sredstava kojima upravljaju.

Treće, poreska politika, kao što znate, nije u nadležnosti SIV-a, a. osim osnova, nije ni u velikim nadležnostima Federacije. iNajveće nadležnosti, naročito one konkretne politike, imaju republike i općine. Međutim, to je krupno pitanje pred nama, i Savezno izvršno vijeće priprema i predložiće Skupštini SFRJ i svim društvenim subjektima koji o tome odlučuju, značajnije promjene u poreskoj politici. Ta se politika mora uskladiti sa sadašnjim stanjem ekonomskih i društvenih odnosa, i to, ne samo radi ravnomyernog rasporeda tereta stabilizacije na sve slojeve stanovništva, već i radi presijecanja tokova koji vode sve dubljem socijalnom raslojavanju u društvu, posebno na osnovu mnogih mogućnosti dodatnih prihoda van rada i rezultata rada.

Četvrto, bit će također neophodno da se dogovorimo o cjelokupnom konceptu socijalne politike, adekvatne sadašnjem našem stanju i

potrebi da se u svim sredinama diferencirano, na osnovu stvarnog stanja, efikasnije i neposredno zaštite najviše ugroženi slojevi stanovništva.

To su samo neka od onih teških pitanja koja su pred nama. Počinjem ih samo zato da bih ponovila da će na tome i na cjelini provođenja stabilizacionog programa trebati mnogo zajedničkog rada, međusobnog povjerenja, razumjevanja, napora i odgovornosti, prije svega, mnogo mobilizacije vlastitih snaga, društvene aktivnosti radi onog što nas čeka sutra. Na tome moramo postići jedinstvo, koheziju cjeline društva, da bismo ono što je sada samo još mogućnost, pretvorili u stvarnost.³

Sten, beleške Veća republika i pokrajina Skupštine SFRJ, God. XLII, Beograd, 1983, sv. 17.

³ Istinu o dugovima Jugoslavije i mogućnostima njihovog vraćanja iznela je Milka Planine, predsednik SIV-a, na noćnoj sednici Skupštine SFRJ, jula 1983. Tada se operisalo sa dugom od 19 milijardi dolara, ali ukupni iznos duga se ne može tačno utvrditi, jer zavisi od kursa dolara i visine kamata. Prema nekim proračunima — reč je o dvostrukom iznosu navedene cifre do kraja 1990. Decentralizacija je omogućavala nekontrolisano zaduživanje. Deo investicija pokazao se kao nerentabilan ili krajnje promašen (Obrovac, „Feni“ u Makedoniji i drugi). Krediti su stvarali utisak prosperiteta, iako se živelo na nivou koji nije bio pokriven odgovarajućim radom i produktivnošću.

Prilikom parafiranja sporazuma Jugoslavije s Međunarodnim monetarnim fondom (MMF) maja 1984. o finansijskoj podršci Jugoslaviji SIV je priložio „Pismo o namerama“, koje nije objavljeno. Na osnovu ovog „Pisma“ vlade 16 zemalja i oko 600 banaka bile su spremne da razgovaraju o kreditu od 3,5 milijardi dolara. Njime se zemlja — primalac kredita obavezivala da će u toku godine voditi ekonomsku politiku kakva je bila utvrđena u pregovorima sa Međunarodnim monetarnim fondom.